

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Ceremonien Van Den Heylighen Dienst Der Misse Bethoont Vyt De H. Schriftvre Ende De HH. Ovt-Vaders vande eerste 400. ende volghende jaeren

Hazart, Cornelius

Antwerpen, 1661

Tweede Bemerckinghe.

urn:nbn:de:hbz:466:1-34059

ghetrocken/die doen ter tijdt zijn ghebruyckt ghe-
weest/ende by ons noch ghebruyckt worden.

Inde Liturgie handen H. Marcus Evangelist/wozt
aen den Priester belast dat hy vershepde cruycken
sonde maken/ nu een/ nu dyp/ nu ober den Kelck/
dan ober het broodt / dat hy nu stil soude bidden/
dan met luyder stemme / dat hy nu sich soude ne-
der buggen naer den Altaer/dan sich keeren tot
het volck/ &c.

Inde Liturgie oft Misse van den H. Joannes Chryso-
stomus wozt gheseyt dat den Priester comende aen
den Altaer / sijn hoofd soude buggen booz het
Crucifix / dat hy soude wseroocken / dat hy den
Kelck / ende het Lichaem Christi soude op-heffen/
ende rhoonen aen't volck/ &c.

Oterghelijcke / ende meer andere ceremonien
zijnder te binden inde Liturgien handen H. Jacobus
Apostel / handen H. Basilius, &c. met de welke de
Roomsche Kercke in den H. Dienst van de Misse
ober een komt / ende oversulcks kan berhoonen
dat hare Ceremonien/ die sy dies-aengaende ghe-
bruyckt van d' Apostelen tijden af komen.

Tweede Bemerckinge.

Ick hebbe een ghetuyghnisse/oft twee by-ghe-
bracht op den naem van dē H. Dionysius Arcopa-
gita, den welcken volgens mijne aen-teekening-
ghe/ende 't gheboelen van de gheleerde soude ghe-
leest hebben in't jaer 71. Bemerckt hier / dattes
luttel aenghelegghen is / oft desen autheur is ghe-
weest dien Dionysius, van den welcken ghelwach
wordt ghemaccht *Actor 17.v.3.* ende oft hy oock op
dien tijt heeft gheleest/ den welcken van my wozt
aen-ghetreckent/ 'tis my ghenoech dat hy geleest
heeft binnen d' eerste 400 jaren / ende dat hy als
dan gheleest heeft/ stemmen my toe de Centuriato-
ren van Maeghdenburgh *Cent. 4. cap. 10. pag. 1129.* Daer
sy soo spreken: Beweeght zijnde door waerschiynelijke
redenen, soo oordeelen wy, ende deryn oock segghen:
dat

dat den boeck, den welcken op den naem van Dionysius Arcopagita is uytghegaen, van wat Autheur hy oock soude moghen by een gheraep't zijn, aen dese eeuwte (dat is de vierde) moet toe gheselreven worden.

Soo sal het dan de pijn weert wesen desen **O**ut-bader/ wie hy mocht weien/ te hoozen spreken van sommighe ceremonien / die men t'sijner tijde/in't H. Sacrificie ghebruyckte; soo spreekt hy dan/ *De Ecclesiast. Hierarch. cap 3. ... volghens d'oversettinghe van P. Coraerius.* Den Bisschop, als hy gaet tot den Autaer Godts, om het H. Ghebedt te celebreren, beghinnende van het wieroocken des selven Autaers, gaet den heelen omloop vanden Choor om, tot dat hy wederom keerende tot den goddelijcken Autaer, beghint den H. sangh vande Psalmen, alswanneer de heele Gheestelijckheydt samen, hem achter volgh't met het singhen der heylighe Psalmen. Hier nae wort door de Dienaren op gheseyt de lesse van de goddelijcke Schriften: Welcke gheeyndicht wesende, worden de Catechumeni, met de Eneugumeni, ende leet wesighe uyt den omloop uyt-gesloten, blijvende alleen, die de Communie, oft mede deylinghe weerdigh zijn. Voorts sommighe van de Dienaren, blijven staen voor de gheslotene deuren van de Kercke, ende andere doen iet 'tghene haer officie aengaet. Maer die voornaemste zijn onder de Dienaren, stellen, samen met de Priesters, op den goddelijcken Autaer, het heyligh Broodt, ende den Kelck der segheninghe, te voren van de heele ghemeente ghesonghen wesende, eenen algheren Lof-sangh. Derhalven volbrengh't den goddelijcken Bisschop het H. Ghebedt, ende wenscht aen alle, den heylighen Vrede: Ende de wijle dat sy alle malkanderen omhelsen, soo wort gheeyndicht het verholen op segghen van de heylighe Schrifturen. Daer nae als den Bisschop, ende de priesteren hare handen hebben ghewasschen: den Bisschop staet in het midden vanden goddelijcken Autaer, ende de voornaemste Dienaren, met de Priesters staen rontsom hem; voorder nae dat den Bisschop de heylighe gaeven Godts heeft ghepresen, hy consacreert de aldergoddelijckste Mysterien, de welcke hy oock, nu gheconsacreert zijnde, onder de voorghestelde teekenen: brenght

in het ghesicht, oft verhoont aen het volck, ende naer dat hy de gaeven vande goddelijcke wercken verhoont heeft, hy begeeft hem tot het nutten der selve, ende noode de andere. *er toe.* Ten lesten de goddelijcke Communic, ghenueyde uyt-ghedeylt hebbende, eyndicht met eene heylighe dancktegginghe. **Daer hebt ghy een kort begryp van de Ceremonien / die vande Roomse Kercke nu noch ghebruyckt worden, in den heyligen Dienst vande Misse.**

Wat nu raecht de schriften van den H. Cyrillus Hierosolymitanus, de welcke Catecheses Mystagogica gheneemt worden; ende die ick in mijn boozgaende bewijs hebbe booz-ghestelt / al-hoe-wel sy van onse Weder-partije / namelijk van Rivetus in *Critico sacro lib. 3. cap. 8.* worden verstootten / ende verworpen / als niet oprecht / soo is 't nochtang / dat ick niet sulck en kan hevtinden / noch hy Posselinus in *Appar. sacro*, noch hy bellarminus de *Script. Eccles.* noch hy Gesnerus in *Bibliotheca*, noch hy den H. Hieronymus, de *Scriptoribus Ecclesiast.* den welcken niet anders en seght / als dat 'sijnen tijde de boozsepde Catecheses vanden selven Cyrillus waren in 't licht ghebrocht / ende dat hyse in sijne jonckheydt ghemaect hadde a. Dit soo wesende / ick en kan niet bedencken / waerom dat wy dese schriften niet en souden aennemen booz oprecht / ende de eyghen van den H. Cyrillus Hierosolymitanus, den welcken / soo hy gheleest heeft binnen d. eerste 400. jaren / te weten ontrent het jaer Christi 365. Soo sal ick mede hier booz stellen sijne woorden / met de welcke hy beschrijft de ceremonien / die 'sijnen tijde in den H. Dienst / oft Sacrificie ghebruyckt werden / ende luyden aldus; Catechesi 5.

Ghy lieden hebt den Diaken, aen den Priester, ende Ouderlinghen, die rontsom den Altaer Goits stonden, sien water gheven om hare handen te wasschen. . . . Daer naer roept den Diaken, omhelst, ende kust malcanderen, ende dan groeten wy malcanderen met eenen kus. Niet dat ghy desen kus moet ontfanghen. als eenen die op de merckt, tusschen ghemeyne vrienden ghegheven wort, want hy en

Extant ejus
Karnygoris
quas in ado-
lescencia
composuit.

is sulcks niet : Maer desen versoent onderlingh de sielen,
 ende beteekent een verghetenisse van alle quaedt. ... Daer
 naer roept den Priester: *De herten om-hoogh* ..... ende ghy-
 lieden antwoordt: *Wy hebben-se tot den Heere* ..... Daer naer
 seght den Priester: *Laet ons dan-seggghen aen den Heere* .....
 Daer op antwoordt ghy-lieden: *'Tis weerdigh en recht* .....
 Hier naer maecten wy ghewach vanden Hemel, en Aerde,
 en Zee, vande Sonne, ende de Maene, en Sterren, ende
 van alle de Schepselen, soo redelijcke als onredelijcke, soo
 sienelijcke als on sienelijcke, van de Enghelen, Artf En-
 ghelen, Krachten, Heerschappien, Prinsdommen, Mach-
 ten, Throonen, en Cherubim deckende haer aensicht, als
 oft wy seyden met David: *Maeckt groot den Heere, met my*.
 Wy maecten oock mentie van die Cherubim, die Esaias in
 den heylighen Gueest, heeft sien staen voor den throon
 Godts, toepende: *Heyligh, Heyligh, Heyligh den Heere Sa-
 baoth* ..... ende alsoo, door dierghelijcken Lof-sangh ons
 heylighende, bidden den alder goedertierensten Godt, dat
 hy den H Gheest seynde over de voor-ghestelde giften oft
 mysterien, op dat hy het broot maecke het Lichaem Chri-
 sti, ende den wijn het Bloet Christi, want al het ghene dat
 den H Gheest saf aen-gheraeckt hebben, wort allesins ghe-
 heylight, ende verandert. Maer daer naer, als nu dit geeste-
 lijk Sacrificie ghemaect is, ende dien onbloedighen
 dienst, over de offerhande der versoeninghe, wy bidden
 Godt, voor den ghemeynen Vrede der Kercken, voor de
 ruste des wereldts, voor de Coninghen, voor de Soldaten,
 voor onse mede-ghesellen, voor de siecke, ende bedruck-
 te, ende in summa, voor alle die hulpe van doen hebben,
 Als wy dit Sacrificie offeren, wy houden oock ghedachte-
 nisse van die, de welcke voor ons zijn ontslapen, eerst van
 de Patriarchen, Propheten, Apostelen, Martelaren, op dat
 Godt door hare ghebeden, en voorbiddinghen ontfanghe
 onse ghebeden. Daer naer bidden wy voor de Overledene,
 voor de HH. Vaders, en Bisschoppen, ende ten lesten voor
 alle die onder ons zijn ghestorven, gheloovende dat de
 voor-biddinge van dat heyligh ende aensienlijk Sacrificie,
 welck op den Altaer gestelt is, eene aldermeeste behulp-
 saemheyt is voor de sielen, voor de welcke het gheoffert
 wordt. .... Daer naer seght ghy-lieden dat Ghebedt, 'welck
 den

den Salighmaker heeft ghegheven aen sijne Discipelen, segghende: *On' en Vader, die zijt inde hemelen* .... Daer naer seght der P. ster: *Alles is heyligh aende heylighe*. . Gy lieden hebt oock met eene goddelijke melodie hooren singhen, ende u l. verwecken tot de mede-deylinghe vande heylighe mysterien, segghende: *Smaeckt, ende siet dat Christus de Heere is* ..... ende als ghy nu komt tot de Communie, en komt niet met opene handen, oft open-ghelperde vingheren, maer leght uwe slincke handt over de rechte, als eene sit-plaetse, de welcke eenen soo grooten Koningh ontfanghen sal ..... Ten lesten het ghebedt volbracht zijnde, bedanckt Godt, die u voor soo groote Mysterien heeft weerdigh ghevonden.

Du moeten wy nae dese twee Griekische Daders/ noch by-vorghen de gherouwste ghetuyghe van d'outheit (soo als Joannes Calvinus hem noemt) dat is/ den H. Augustinum, siet eens oft de Ceremonien, die de kercke van Affriken, ten tijde Augustini, gheghebzuyckte in't Sacrificie oft Godts-dienst, niet over-een-komen / met de Ceremonien van de heden-daeghsche Roomsche Kercke.

De Roomsche Kercke beghint haer Sacrificie met Psalmen: Alsoo oock ten tijde Augustini, gheleijck by ghetuyght *Lib. 2. Retract. cap. 21.* Dan begoft het de ghewoonte te zijn by Carthagen, dat men aen den *Ausaer* voor de Offerhande lof-sanghen opseyde, *uyt het boeck der Psalmen.*

Daer nae seght de Roomsche Kercke *Kyrie eleyson*, dat is/ Heere ontfermt u onser.

Dit komt over-een met 'tghene Augustinus seyt *Epist. 178.* Van alle Latijnsche, ende uyt-landtsche Natien, wordt in de Griekische tale ghebeden: *Heere ontfermt u onser.* **Porter: inde Griekische tale, soo sebben sy dan oock: *Kyrie eleyson.***

De Roomsche Kercke verweckt daer nae het volck tot het ghebedt/ segghende: *Oremus, dat is/ Laet ons bidden.* Soo dede men oock ten tijde Augustini; als blijkt vut dese sijne woorden *Epist. 107.* Als ghy den Priester Godts aen den *Ausaer* het volck hoort *verwecken om te bidden.*

¶

Daer

Daer dit / spreekt de Roomsche Kercke bersehepden ghebeden: Van dese ghetwoonte spreekt Augustinus *Epist. 59 ad Paulin. c. 5. Vy doen ghebeden*, seyd hy eer dat beghint gheseghent te worden, 'twelck op de Tafel des Heeren is.

Item *Epist. 106.* Antwoort ghy-lieden niet *Amen*, als ghy den Priester Godts aenden *Autaer* met heldere stemme hoort bidden, dat hy de ongheloovighe volckeren wilt brenghen tot sijn gheloove?

Hier nae leest de Roomsche Kercke bersehepden lessen / nyt bersehepden boecken bande *H. Schryfture*.

Dit gherupght mede Augustinus van sijnen tijt segghende: *Serm. 236. de tempore*: Wy hebben ghehoort de lessen vande goddelijcke uyt spraken, als sy gelesen wierde.

Item *Serm. 7. de verbis Apostoli.* M'hebben den Apostel ghehoort, m'hebben den *Psalm* ghehoort.

Van boeghter de Roomsche Kercke hy / eens oft twee-mael dit Hebreusch woordken / Alleluya.

Al 't selve was in 't ghezupck ten tijde Augustini, want soo gherupght hy in *Psal. 106.* 'T is Alleluya, en twee-mael Alleluya, 't welck wy solemnelijck op sekeren tijdt singhen, volghens de oude overleveringhe der Kercke.

Item *Epist. 119. cap. 15.* Alle Sondaghen singht-men aen den *Autaer*, Alleluya.

Dit ghedaen wesende / komt de Roomsche Kercke tot het lesen des Euangeliums, nae den tijdt / oft occasie der Feest-daghen.

Een dede-men ten tijde Augustini, soo seyd hy in *Epist. 1. Ioan.* Nu isser tusschen ghekomen de solemniteyt van heylighe daghen, op de welcke-men moet sekere lessen nyt het Euangelie, inde kercken, opsegghen, de welcke op die daghen jaerlijcks soo worden ghelesen, dat-men gheene andere en magh inde plaetse stellen.

Daer nae seght de Roomsche Kercke dese woorden: De herten om hoogh: ende het volck antwoort: M'hebben-se tot den Heere. **Wederom:** Laet ons dancketegghen aen den Heere, ende men antwoort: 'T is weerdigh ende recht.

Dan

Dan dit ghetuygh Augustinus Epist. 156. met dese woorden : Dat de Christene siele niet te vergheefs hoorre: *De herten om-boogh*, ende niet te vergheefs antwoorde, dat sy die heeft tot den Heere.

Item Serm super Confiteor tibi Domine : De ghelooighe weten wel, waer ende wanneer dat men seght, *Lat ons danck segghen aen den Heere onsen Godt.*

Item Epist. 57. De ghelooighe weten wel in wat Sacrificie dat men seght: *Laet ons danck segghen aen den Heere onsen Godt.*

Item De bono persev. cap. 13. Wy worden vanden Priester vermaent, te dancken aen den Heere onsen Godt, ende sy antwoarden, *'t is wierdigh ende recht.*

Hier naer hout de Roomsche Kercke ghedachtenisse der HH Martelaren.

Hier van gheeft ons verscheyden ghetuyghenissen den H Augustinus.

Eerst Serm. 17. de verbis Apost. De Martelaren worden opgeheyt aen den Altaer Gods, niet op dat men voor haer bidde ghelijck voor andere overledene.

Ten tweeden Lib. 2. de Civit Dei cap. 10. De Martelaren worden in 't Sacrificie op hare plaetse, ende orden ghenoecht.

Ten aerden Tract. 84. in Ioan. Wy houden aende Tafel (des Heeren) ghedachtenisse der Martelaren, anders dan voor andere dooden.

Maer dit stelt den Priester inde Roomsche Kercke sich tot de Consecratie : beghint van het teecken des Cruys.

Alsoo dede men mede ten tijde Augustini, want hy seyd: Serm. 181. de tempore: Het lichaem des Heeren wordt gheconsecreert, door het teecken des Cruys.

Item Tract. 118 in Ioan. Welck is het teecken Christi, anders als het Cruys Christi? welck teecken, ten zy dat het ghebruyckt worde over het Sacrificie, niet van alle worde wettelijck volbracht.

Van gheschiedt de Consecratie inde Roomsche Kercke.

Van dese seyd Augustinus : apud Gratian. de consec. dist. 2. C. Nos. Niet alle broodt en wordt het lichaem Christi, maer dat, twelck den segghen outfanght.

Item Ibidem : Wy belijden ghetrouwelijck dat het
voor de Consecratie broodt ende wijn is, 'twelck de natu-
re ghemaect heeft, maer nae de Consecratie, het Vleesch
ende Bloedt Christi, 'twelck den seghen ghecheylight heeft.

De Roomsche Kercke aenbidt de gheconsacrerde

Hostie.

Het selve dede men ten tijde Augustini; Soo segt

hy/

Eerst *In Psal. 98.* Christus heeft hier omghewandelt in
sijn vleesch, ende heeft dat selve vleesch ons t'eten ghege-
ven tot onse saligheydt, ende niemant en eedt dat vleesch
'ten zy dat hy 't eerst aenbeden heeft.

Ten tweeden. *Apud Gratian, de Consec. dist. 2. C. Nos. 177.*
eeren onder de ghedaente van broodt, ende wijn, de welke
wy sien, onzichtbare dinghen, dat is, het vleesch, ende
bloedt.

Maer de consecratie/ende aenbiddinghe / bidt de
Roomsche Kercke voor de sielen der overledene.

**Hier van hebben wy oock verschenden ghetuy-
genissen by den selven Augustinum, als namelijck**
Serm. 17. de verbis Apost. De Martelaren worden opghe-
seydt aen den Altaer, niet op dat men voor haer bidde
ghelijck voor de andere overledene.

Item Lib. 9. Confess. cap. 13. Mijne moeder heeft be-
gheert dat men haerder ghedachtenisse soude houden aen den
Altaer: Gheeft Heere mijnen Godt, gheeft dat in, aen mijn-
ne Broeders, dat alle de ghene die dit sullen leuen, aen uwen
Altaer uwe dienst-maecht Monica, met haren man Patru-
cius, ghedachtigh wesen.

Item/ Lib. de cura mort. cap. 1 In de ghebeden van den
Priester, de welke aen Godt den Heere op den Altaer wor-
den ghestort, heeft oock hare plaetse de ghedachtenisse, oft
recommandatie der overledene.

**Maer al dit seght de Roomsche Kercke den Pater-
noster.**

Desghelijck was het ghebruyck op de tijden
van Augustinus, hoor wat hy seght: *Epist. 59.* De hee-
le Kercke sluyt dit heel gebedt, met het Ghebedt des Heeren.

**Doorders/ als den Priester in de Roomsche Ker-
cke sich bereydt tot het nutten des Lichaems** *Chri-*

sti, kloppende op sijne borst, seyd hy: Heere ick en ben niet weerdigh dat ghy komt onder mijn dack.

Dan dese ghewoonte spreekt Augustinus in Psal. 146. segghende: *Als wy op onse borsten kloppen, dan gheven wy te kennen dat wy rouwigh van herten zijn.*

Trem: sprekende van de bereydinghe tot het H. Sacrament *Epist. 118.* seyd hy: Den honderften man seght: *Ick en ben niet weerdigh dat ghy komt onder mijn dack.*

Ten lesten sluyt de Roomsche Kercke alleg met Dancksegghinghe.

Hoozt hier op de woorden Augustini *Epist. 59.* Dat groot Sacrament mede-ghedeylt zijnde wordt alles ghesloten met dancksegghinghe.

Hier upt/ende upt al het booz-gaende/kan-men lichtelijck mercken hoe verre dat onse Weder-partij af-ghetwcken is vande oude / Christene Kercke/de wyle sy niet een ster van al dit onder-hout/ende hoe precis dat de Roomsche Kercke/ met die eerste Christelijcke Kercke / soo Gheestelike als Latijnsche / over een komt / aenghesten dat sy in haren H. Dienst / noch alle de selve ceremonien ghebruyckt/de welke die eerste Christelijcke/ende oprecht Kercke ghebruyckt heeft.

Derde Bemerckinghe.

Iemandt soude my misseken konnen op-wozen / dat men niet bewijzen en kan / dat sommige van de ceremonien / die ick hebbe ghebruyckt / zijn ghebruyckt gheweest in het Sacrificie van d'Oude Kercke / maer wel in hare Vergaderinghen; ick bekenne datter eenighe dierghelijcke zijn; maer ick braghe / wat datter aenghelegghen is; want de ceremonien die d'eerste Oude Kercke ghebruyckt heeft in hare vergaderingen / waerom en moghen die niet loffelijck ghebruyckt worden in't Sacrificie? Ten tweeden wie sal my konnen over stryden / dat die ceremonien / van de